

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ REVIEW

Χρήση ναρκωτικών και λοιμώδη νοσήματα σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα

Ο πληθυσμός των κρατουμένων σε σωφρονιστικά καταστήματα παγκοσμίως έχει ιδιαίτερα αυξημένο φορτίο λοιμωδών νοσημάτων, σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό, και μεγάλη αναλογία χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών (XEN). Το 2012–2013 σε XEN στην Αθήνα, το 50,5% και το 39,2% των ανδρών και των γυναικών, αντίστοιχα, ανέφεραν ιστορικό φυλάκισης. Από δεδομένα της περιόδου 1994–2018 σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα, οι XEN τείνουν να διακόπτουν την ενέσιμη χρήση κατά τον εγκλεισμό αλλά, μεταξύ αυτών που συνεχίζουν, υψηλό ποσοστό κάνει κοινή χρήση συρίγγων (64,9–91,5%). Ο επιπολασμός της ηπατίτιδας C εκτιμήθηκε υψηλός (83,5%) σε κρατούμενους XEN στο μεγαλύτερο σωφρονιστικό κατάστημα της χώρας (2017–2018). Η επιδημική έκρηξη HIV το 2012–2013 σε XEN είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των οροθετικών κρατουμένων και των δηλωθέντων κρουσμάτων φυματίωσης. Το υψηλό φορτίο λοιμωδών νοσημάτων, το μεγάλο ποσοστό κρατουμένων XEN και οι πρακτικές ενέσιμης χρήσης υψηλού κινδύνου σε σωφρονιστικά καταστήματα καθιστούν επιτακτική την ανάγκη οργανωμένου προσυμπτωματικού ελέγχου και τη συστηματική συλλογή δεδομένων που θα επιτρέψει την αποτύπωση των αναγκών και τη στοχευμένη εφαρμογή μέτρων πρόληψης και θεραπείας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις περισσότερες χώρες, η συχνότητα των λοιμωδών νοσημάτων –όπως η ηπατίτιδα Β (HBV) και η ηπατίτιδα C (HCV), η HIV λοίμωξη και η φυματίωση– είναι αυξημένη σε κρατούμενους σε σωφρονιστικά καταστήματα σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό.¹ Με βάση τα στοιχεία μιας ανασκόπησης, υπολογίζεται ότι, σε πληθυσμό 10,2 εκατομμυρίων κρατουμένων παγκοσμίως, το 3,8% των φυλακισμένων ζουν με HIV, το 15,1% με HCV, το 4,8% με HBV και το 2,8% έχει ενεργό φυματίωση.¹ Ο επιπολασμός HIV κυμαίνεται από 1,3% στη βόρεια Αμερική, στη Μέση Ανατολή και στη βόρεια Αφρική, μέχρι 15,6% στην ανατολική και στη νότια Αφρική. Αντίστοιχα, ο επιπολασμός της ηπατίτιδας Β παρουσιάζεται υψηλός σε φυλακισμένους στη δυτική και στην κεντρική Αφρική (23,5%), στην ανατολική και στη νότια Αφρική (5,7%), στην ανατολική Ευρώπη και στην κεντρική Ασία (10,4%). Υψηλό επιπολασμό σε αυτόν τον πληθυσμό

καταγράφει η ηπατίτιδα C στην ανατολική Ευρώπη και στην κεντρική Ασία (20,2%), στη δυτική Ευρώπη (15,5%) και στη βόρεια Αμερική (15,5%).¹ Συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση σχετικά με τον επιπολασμό της φυματίωσης σε HIV-θετικούς κρατούμενους έδειξε ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, εκτιμάται στο 32,6%.² Μια άλλη συστηματική ανασκόπηση εκτιμά ότι η επίπτωση της φυματίωσης είναι 23 φορές υψηλότερη στους πληθυσμούς των φυλακών απ' ό,τι στον γενικό πληθυσμό.³

Οι φυλακές αποτελούν ένα περιβάλλον υψηλού κινδύνου για τα λοιμώδη νοσήματα, με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η διασπορά τους μέσα σε αυτές και να ακολουθεί περαιτέρω διασπορά στην κοινότητα, όταν τα άτομα αποφυλακίζονται.^{4,5} Ο βασικός λόγος που παρατηρείται υψηλότερος επιπολασμός των λοιμωδών νοσημάτων είναι ότι οι χρήστες ενδοφλέβιων ουσιών (XEN) παρουσιάζονται σε μεγαλύτερη αναλογία στον πληθυσμό των φυλακών

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2021, 38(3):321–328
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2021, 38(3):321–328

Μ. Αλεξάνδρου,¹
Σ. Μπούντη,²
Σ. Ρούσσος,³
Β. Σύψα³

¹Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

²Γενικό Νοσοκομείο Νίκαιας «Άγιος Παντελεήμων», Πειραιάς

³Εργαστήριο Υγιεινής, Επιδημιολογίας και Ιατρικής Στατιστικής, Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Drug use and infectious diseases in Greek prisons

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

HIV
Ηπατίτιδα C
Σωφρονιστικά καταστήματα
Φυματίωση
Χρήση ναρκωτικών

Υποβλήθηκε 5.10.2020

Εγκρίθηκε 15.10.2020

συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό.⁶ Από μετα-ανάλυση εκτιμάται ότι το 30% των ανδρών και το 50% των γυναικών κρατούμενων έχουν ιστορικό χρήσης ναρκωτικών.⁷ Οι ΧΕΝ αποτελούν έναν πληθυσμό με ιδιαίτερα μεγάλο φορτίο σε αυτά τα νοσήματα: παγκοσμίως, ο επιπολασμός HIV, ηπατίτιδας Β και ηπατίτιδας C σε ΧΕΝ εκτιμάται 17,8%, 9,1% και 52,3%, αντίστοιχα.⁸ Εκτός από τη χρήση ναρκωτικών, ο υπερπληθυσμός των φυλακών, οι ανεπαρκώς αεριζόμενες και ελάχιστα θερμαινόμενες αίθουσες, καθώς και η περιορισμένη πρόσβαση σε πρόληψη και περίθαλψη συνιστούν πρόσθετους επιβαρυντικούς παράγοντες.

Για τους λόγους αυτούς, οι κρατούμενοι αποτελούν έναν από τους πληθυσμούς-στόχους για την αντιμετώπιση της HIV λοίμωξης και την εξάλειψη της ηπατίτιδας C.^{9,10} Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι η αποτύπωση και η συζήτηση των διαθέσιμων στοιχείων: (α) Για τον πληθυσμό των ΧΕΝ στην Ελλάδα, τον επιπολασμό λοιμωδών νοσημάτων και το ιστορικό φυλάκισης, (β) τα σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα και το ιστορικό χρήσης ναρκωτικών σε κρατούμενους, και (γ) τη χρήση ουσιών εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων και τον επιπολασμό λοιμωδών νοσημάτων σε κρατούμενους.

2. Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΕΓΕΘΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΕΠΙΠΟΛΑΣΜΟΣ ΛΟΙΜΩΔΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ

Με βάση την ετήσια έκθεση για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ) με στοιχεία για το 2017, εκτιμάται ότι στην Ελλάδα υπάρχουν 14.462 χρήστες υψηλού κινδύνου ηλικίας 15–64 ετών με κύρια ουσία τα οπιοειδή και 3.655 άτομα με ενέσιμη χρήση τις 30 τελευταίες ημέρες.¹¹ Οι χρήστες υψηλού κινδύνου είναι άτομα από τον πληθυσμό των χρηστών οπιοειδών, οι οποίοι ενδέχεται κάποια στιγμή να ζητήσουν τη βοήθεια μιας θεραπευτικής υπηρεσίας για τη χρήση ουσιών.

Ο επιπολασμός HIV μεταξύ των εξετασθέντων ΧΕΝ που εισήλθαν σε προγράμματα υποκατάστασης/απεξάρτησης το 2017 ήταν 6,5% στο σύνολο της χώρας και 10,5% στην Αθήνα.¹¹ Παράλληλα, στο ετήσιο δελτίο επιδημιολογικής επιτήρησης της HIV/AIDS λοίμωξης στην Ελλάδα για το 2018, η ενδοφλέβια χρήση ουσιών αναφέρθηκε ως κατηγορία μετάδοσης στο 19,7% των νέων περιπτώσεων μόλυνσης από HIV με γνωστό τρόπο μετάδοσης.¹² Πρέπει να σημειωθεί ότι το 2011 σημειώθηκε επιδημία HIV σε ΧΕΝ στην Αθήνα, με αποτέλεσμα το 16,5% των ΧΕΝ της Αθήνας να είχε μολυνθεί μέχρι το 2013.^{13,14}

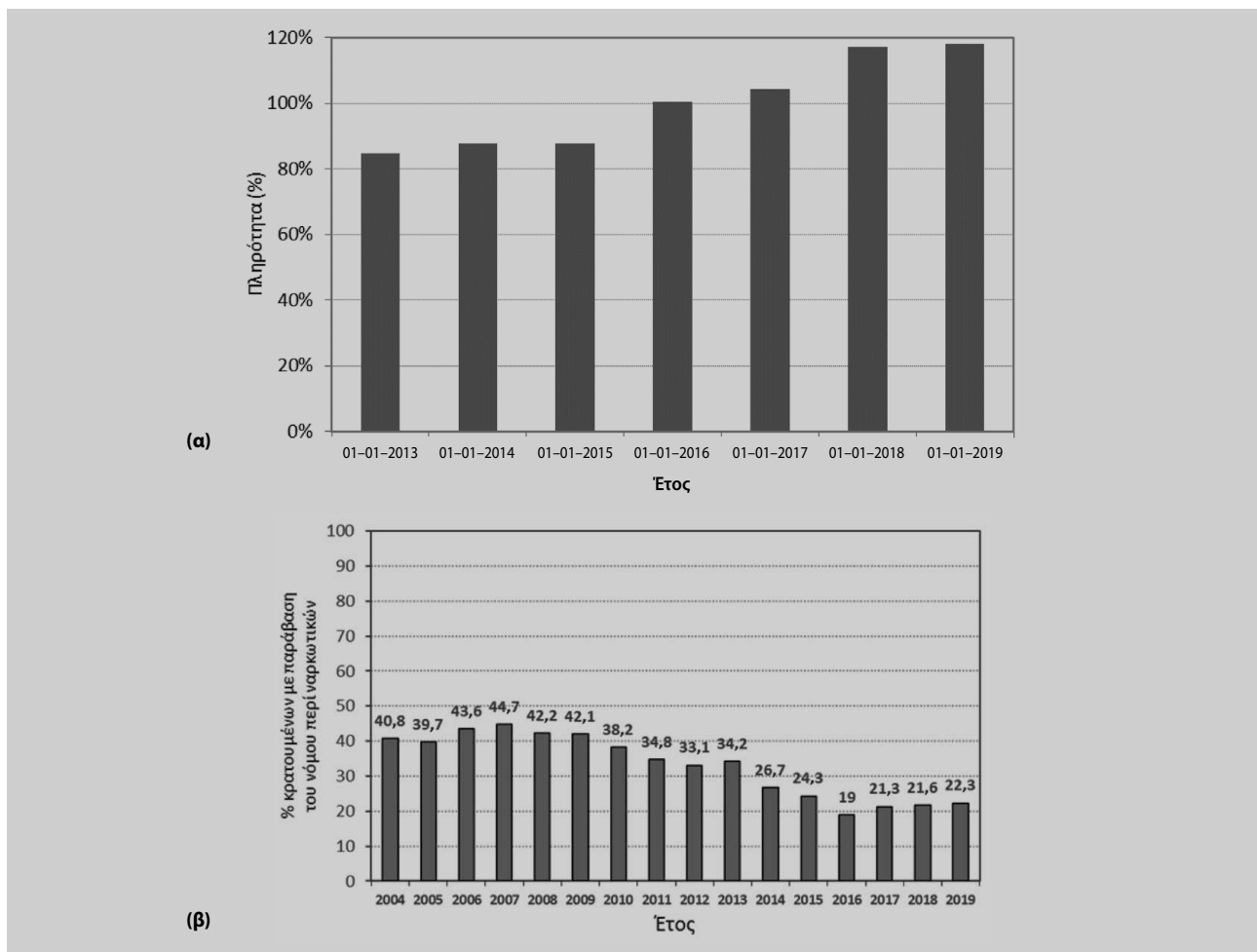
Σχετικά με την ηπατίτιδα C και την ηπατίτιδα Β, ο επιπολασμός anti-HCV και HBsAg σε ΧΕΝ που εισήλθαν σε προγράμματα υποκατάστασης/απεξάρτησης το 2017 ήταν 66,5% και 2,1% στο σύνολο της Ελλάδας.¹¹ Από πρόγραμμα ελέγχου και διασύνδεσης στη θεραπεία που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 2018–2019 μεταξύ χρηστών που είναι κατά κύριο λόγο ενεργοί ενέσιμοι χρήστες (χρήση τις τελευταίες 30 ημέρες), ο επιπολασμός είναι ακόμη πιο υψηλός (77,4% και 2,7% για ηπατίτιδα C και Β, αντίστοιχα) (πρόγραμμα ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ HCV-HIV).¹⁵

Ως προς τη φυματίωση, στα άτομα που εισήλθαν στα προγράμματα απεξάρτησης/υποκατάστασης το 2017, θετικά στον έλεγχο δερμοαντίδρασης (Μαντουχ) ήταν το 25,3%, με το ποσοστό να κυμαίνεται μεταξύ 21,4% στο δείγμα των προγραμμάτων απεξάρτησης και 44,1% στα προγράμματα υποκατάστασης (χωρίς να υπάρχουν ευρήματα στην ακτινογραφία θώρακα που να παραπέμπουν σε φυματίωση).¹¹

Είναι λοιπόν φανερό ότι ο επιπολασμός λοιμωδών νοσημάτων, και ιδιαίτερα της HIV λοίμωξης και της ηπατίτιδας C, είναι υψηλός στους ΧΕΝ. Η σύνδεση των στοιχείων αυτών με την κατάσταση στα σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα γίνεται κατανοητή λαμβάνοντας υπ' όψη τη σχέση του πληθυσμού των ΧΕΝ στην κοινότητα με τον πληθυσμό των κρατούμενων. Στο πλαίσιο του προγράμματος ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, που υλοποιήθηκε μεταξύ Αυγούστου 2012–Δεκεμβρίου 2013 στην Αθήνα με 3.320 συμμετέχοντες ΧΕΝ, το 50,5% των ανδρών και το 39,2% των γυναικών ανέφερε ιστορικό φυλάκισης.¹⁴ Κατά συνέπεια, είναι πολύ πιθανό οι ΧΕΝ να βρεθούν εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ιστορικό φυλάκισης βρέθηκε να αποτελεί παράγοντα κινδύνου για HIV λοίμωξη στη διάρκεια της επιδημίας στην Αθήνα, ιδιαίτερα μεταξύ των γυναικών ΧΕΝ.^{13,14}

3. ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΧΡΗΣΗΣ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΕ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥΣ

Στην Ελλάδα υπάρχουν 33 καταστήματα κράτησης με 10.691 κρατούμενους (Νοέμβριος 2019) και πληρότητα που υπερβαίνει το 100% (εικ. 1α).¹⁶ Το 2019, 2.372 άτομα κρατούνταν για αδικήματα για ναρκωτικά σε ελληνικές φυλακές (22,3% των κρατούμενων). Ο νόμος περί ναρκωτικών 4139/2013 είχε ως αποτέλεσμα τα τελευταία έτη να σημειωθεί μείωση του ποσοστού των ατόμων που κρατούνται για παραβάσεις σχετικές με ναρκωτικά επί του συνόλου των κρατούμενων (εικ. 1β). Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι ο αριθμός των χρηστών μπορεί να εί-

Εικόνα 1. (α) Πληρότητα των σωφρονιστικών καταστημάτων στην Ελλάδα ανά έτος (έτη 2013–2019).¹⁶ (β) Ποσοστό των κρατούμενων με παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών στο σύνολο των κρατούμενων σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα ανά έτος (2004–2019).¹⁶

vai μεγαλύτερος, μιας και είναι πιθανό να κρατούνται για άλλους λόγους (κλοπή κ.ά.).

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν δεδομένα τα οποία να συλλέγονται με συστηματικό τρόπο από αντιπροσωπευτικό δείγμα κρατούμενων που να επιτρέπουν την εκτίμηση του πληθυσμού των χρηστών ναρκωτικών στα σωφρονιστικά καταστήματα. Υπάρχει περιορισμένος αριθμός μελετών σε επί μέρους σωφρονιστικά καταστήματα που παρέχουν εκτιμήσεις για το ιστορικό χρήσης ναρκωτικών στους κρατούμενους, χωρίς όμως να υπάρχει ομοιογένεια στον ορισμό της χρήσης (χρήση γενικά, ενέσιμη χρήση, χρήση οπιοειδών κ.λπ.) ή στην επιλογή του δείγματος (τυχαίο δείγμα, κρατούμενοι με ιστορικό χρήσης). Σε τυχαίο δείγμα 861 ανδρών κρατούμενων από δέκα σωφρονιστικά καταστήματα το 1995–1996, ποσοστό 33,7% ανέφερε ιστορικό ενέσιμης χρήσης ναρκωτικών.¹⁷ Σε μικρό δείγμα κρατούμενων στο σωφρονιστικό κατάστημα Κομοτηνής, 27,5% ήταν εξαρτημένοι από οπιοειδή.¹⁸ Σε άλλη μελέτη,

σε τυχαίο δείγμα ανδρών κρατούμενων στο σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού το 2006, ο επιπολασμός της χρήσης ουσιών ήταν 31% και 35,9% σε άτομα με βίαια και μη βίαια εγκλήματα, αντίστοιχα, και 44,6% σε κρατούμενους για αδικήματα σχετικά με ναρκωτικά.¹⁹ Σε μεταγενέστερη μελέτη που διεξήχθη το 2014 σε 101 γυναίκες κρατούμενες, 31,7% ανέφερε χρήση ουσιών πριν από τη φυλάκισή τους.²⁰

4. ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΟΛΑΣΜΟΣ ΛΟΙΜΩΔΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥΣ ΧΡΗΣΤΕΣ ΕΝΔΟΦΛΕΒΙΩΝ ΟΥΣΙΩΝ ΣΕ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σε μελέτη στα σωφρονιστικά καταστήματα Κορυδαλλού και Πατρών το 1994–1995 σε κρατούμενους (όλοι με ιστορικό χρήσης ναρκωτικών, είτε ενέσιμη είτε με άλλο τρόπο), ποσοστό 28,1% ανέφερε ενέσιμη χρήση και 21,9% κοινή χρήση συρίγγων στη φυλακή (πίν. 1).²¹ Εστιάζοντας

μόνο στους ΧΕΝ, το 40,8% ανέφερε ότι συνέχισε την ενέσιμη χρήση και εντός της φυλακής αλλά, μεταξύ αυτών που συνέχισαν, μεγάλο ποσοστό (91,5%) ανέφερε κοινή χρήση συρίγγων.²¹

Σε άλλη μελέτη που εκπονήθηκε την ίδια περίπου περίοδο (1995–1996) σε 10 σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα, σε σύνολο 861 ανδρών κρατούμενων το 20,2% ανέφερε ενέσιμη χρήση ουσιών στη φυλακή και 16,8% κοινή χρήση συρίγγων (πίν. 1).¹⁷ Εστιάζοντας μόνο στους κρατούμενους με ιστορικό ενέσιμης χρήσης πριν από τη φυλάκιση, το 60% αυτών ανέφερε ενέσιμη χρήση και εντός της φυλακής.¹⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι μεταξύ όσων ανέφεραν ενέσιμη χρήση στη φυλακή, το 83,3% ανέφερε κοινή χρήση συρίγγων (πίν. 1). Όπως είναι αναμενόμενο, οι κρατούμενοι με μεγαλύτερο χρόνο παραμονής εντός σωφρονιστικών καταστημάτων είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να αναφέρουν ενέσιμη χρήση στη φυλακή.¹⁷ Σε άλλη μελέτη που διεξήχθη το 2014 σε 101 γυναίκες κρατούμενες, 7,9% ανέφερε χρήση ουσιών κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού.²⁰ Από προκαταρκτικά αποτελέσματα προγράμματος που πραγματοποιήθηκε το 2017–2018 στο Νοσοκομείο Κρατούμενων Κορυδαλλού και το σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού, σε σύνολο 201 κρατούμενων με ιστορικό ενέσιμης χρήσης, το 28,4% αναφέρει ενέσιμη χρήση εντός της φυλακής –σε οποιαδήποτε φυλάκιση– με το 64,9% αυτών να αναφέρει κοινή χρήση συρίγγων.²²

Τα στοιχεία σχετικά με τον επιπολασμό HIV, ηπατίτιδας Β και ηπατίτιδας C σε κρατούμενους είναι περιορισμένα.

Στη μελέτη στα σωφρονιστικά καταστήματα Κορυδαλλού και Πάτρας το 1994–1995, ο επιπολασμός anti-HCV σε κρατούμενους με ιστορικό χρήσης ουσιών –όχι αποκλειστικά ενέσιμης– ήταν 58,2%.²¹ Κύρια ομάδα κινδύνου ήταν οι ΧΕΝ, καθώς βρέθηκαν σε ποσοστό 80,6% anti-HCV(+) (έναντι 9,5% στους μη ενέσιμους χρήστες) (πίν. 2). Στην ίδια έρευνα, το 0,19% βρέθηκε anti-HIV(+) (0,27% μεταξύ των ενέσιμων χρηστών). Τέλος, ο επιπολασμός HBsAg(+) ήταν 6,5% στο σύνολο των χρηστών (7,2% και 4,8% σε ενέσιμους και μη ενέσιμους χρήστες, αντίστοιχα). Στο πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε το 2017–2018 στο Νοσοκομείο Κρατούμενων Κορυδαλλού και το σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού, ο επιπολασμός αντισωμάτων ηπατίτιδας C σε κρατούμενους με ιστορικό ενέσιμης χρήσης ήταν 83,5% (πίν. 2).^{23,24} Σε πρόσφατη μελέτη σε 535 άνδρες κρατούμενους στο σωφρονιστικό κατάστημα της Πάτρας (όχι απαραίτητα με χρήση ναρκωτικών), το 15% ήταν anti-HCV(+).²⁵

Επίσης, η επιδημία HIV το 2011–2013 στους ΧΕΝ στην Αθήνα είχε ως αποτέλεσμα σταδιακά την αύξηση του αριθμού των οροθετικών κρατούμενων. Μεταξύ 200 κρατούμενων με ιστορικό ενέσιμης χρήσης που συμμετείχαν στο πρόγραμμα του 2017–2018 στον Κορυδαλλό, οι 109 (54,5%) είχαν HIV λοίμωξη (πίν. 2).²⁴ Το εν λόγω ποσοστό δεν είναι ενδεικτικό, δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες προήλθαν κατά κύριο λόγο από το Νοσοκομείο Κρατούμενων Κορυδαλλού όπου και κρατείται η πλειονότητα των οροθετικών κρατούμενων.

Πίνακας 1. Ενέσιμη χρήση ναρκωτικών και κοινή χρήση συρίγγων σε κρατούμενους σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα.

Έτος/ σωφρονιστικό κατάστημα	Δείγμα	Ιστορικό ενέσιμης χρήσης (εκτός φυλακής) (%)	Ενέσιμη χρήση ουσιών στη φυλακή (οποιαδήποτε φυλάκιση)		Κοινή χρήση συρίγγων στη φυλακή (οποιαδήποτε φυλάκιση)	
			Στο σύνολο συμμετεχόντων (%)	Σε κρατούμενους με ιστορικό ενέσιμης χρήσης (%)	Στο σύνολο συμμετεχόντων (%)	Στο υποσύνολο κρατούμενων με ενέσιμη χρήση στη φυλακή (%)
1994–1995/ Κορυδαλλός και Πάτρα ²¹	544 κρατούμενοι με ιστορικό χρήσης ναρκωτικών (92% άνδρες)	68,0	28,1	40,8	21,9	91,5*
1995–1996/10 σωφρονιστικά καταστήματα ¹⁷	861 άνδρες κρατούμενοι (τυχαίο δείγμα)	33,7	20,2	60,0	16,8	83,3
2017–2018/ Κορυδαλλός ²²	201 κρατούμενοι με ιστορικό ενέσιμης χρήσης ναρκωτικών (93% άνδρες)	100,0	28,4		18,4	64,9

*Τις τελευταίες 30 ημέρες στη φυλακή

Πίνακας 2. Επιπολασμός HIV, ηπατίτιδας Β και ηπατίτιδας C σε κρατούμενους με ιστορικό ενέσιμης χρήσης σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα.

Έτος/ σωφρονιστικό κατάστημα	n	% anti-HIV(+)	% anti-HCV(+)	% HBsAg(+)
1994–1995/ Κορυδαλλός και Πάτρα ²¹	365	0,27%	80,6%	7,2%
2017–2018/ Κορυδαλλός ^{23,24}	200	54,5%*	83,5%	-

* Το δείγμα περιλαμβάνει άτομα από το Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, όπου κρατείται η πλειονότητα των οροθετικών κρατουμένων

Σχετικά με τη φυματίωση σε κρατούμενους σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα, υπάρχουν αναφορές για αύξηση των περιστατικών με την παράλληλη αύξηση των οροθετικών κρατουμένων μετά την επιδημική έκρηξη HIV στην Αθήνα. Τα δηλωθέντα κρούσματα φυματίωσης σε κρατούμενους σε φυλακές της χώρας αυξήθηκαν από ένα κρούσμα το 2004 σε 8 το 2011, 11 το 2012 και 27 το 2013.²⁶ Σε έκθεση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων (European Center for Disease Prevention and Control, ECDC) και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ), η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες οι οποίες δεν έχουν αναφέρει στοιχεία για φυματίωση σε σωφρονιστικά καταστήματα.²⁷

Παρά τον αυξημένο επιπολασμό λοιμωδών νοσημάτων στα σωφρονιστικά καταστήματα, δεν υπάρχει οργανωμένος προσυμπωματικός έλεγχος. Σε μελέτη σε γυναίκες κρατούμενες το 2014, προηγούμενο έλεγχο για HIV, ηπατίτιδα Β και C κατά τη φυλάκιση ανέφερε μόνο το 36,3%, 42,6% και 43,6%, αντίστοιχα.²⁰ Η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και η ποιότητα των εν λόγω υπηρεσιών μέσα στη φυλακή περιγράφεται ως κακή ή πολύ κακή από το 46,5% και 49,5% των κρατουμένων γυναικών, αντίστοιχα. Σύμφωνα με έκθεση της μη κυβερνητικής οργάνωσης «Κέντρο Ζωής», ο χρόνος μέχρι την έναρξη αντιρετροϊκής θεραπείας σε οροθετικούς κρατούμενους είναι αντίστοιχος με ασθενείς εκτός σωφρονιστικών καταστημάτων, αλλά η πρόσβαση σε προγράμματα υποκατάστασης και απεξάρτησης για τα ναρκωτικά είναι περιορισμένη.²⁸

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα σωφρονιστικά καταστήματα της Ελλάδας ο πληθυσμός των ατόμων με ιστορικό ενέσιμης χρήσης ναρκωτικών υπερεκπροσωπείται. Αυτό έχει σημαντικές συνέπειες, όπως αυξημένο φορτίο λοιμωδών νοσημάτων, συνεχιζόμενη χρήση ουσιών και κίνδυνο μετάδοσης εντός της φυλακής.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί η κρίσιμη περίοδος μετά την αποφυλάκιση στους ΧΕΝ, η οποία συνδέεται τόσο με αυξημένο κίνδυνο μόλυνσης από HIV και ηπατίτιδα C²⁹ όσο και με αυξημένο κίνδυνο θανάτου από ναρκωτικά.³⁰

Η γνώση του μεγέθους του πληθυσμού αυτού –ιδιαίτερα του αριθμού των κρατουμένων με πρόσφατη ενέσιμη χρήση– είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό των κατάλληλων παρεμβάσεων για τη χρήση ναρκωτικών (προγράμματα υποκατάστασης με οπιοειδή, προγράμματα απεξάρτησης κ.ά.) και για την πρόληψη και τη θεραπεία των λοιμωδών νοσημάτων (επίτευξη του στόχου 90-90-90 στη HIV λοίμωξη και του στόχου εξάλειψης της ηπατίτιδας C).^{31,32} Σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάρχει έλλειψη δεδομένων για τον αριθμό των κρατουμένων με ιστορικό ενέσιμης χρήσης και αυτό αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως ένας επί πλέον φραγμός για την αποτελεσματική πρόληψη και θεραπεία των λοιμωδών νοσημάτων στα σωφρονιστικά καταστήματα.³³ Στην Ελλάδα, ένας έμμεσος τρόπος εκτίμησης είναι το ποσοστό των κρατουμένων για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών (22% το 2019). Παρ' όλα αυτά, δεν μπορεί να τεκμηριωθεί με ασφάλεια ο αριθμός των κρατουμένων με χρήση ναρκωτικών βάσει του αδικήματος. Για παράδειγμα, από δεδομένα σε κρατούμενους στην Αυστραλία προκύπτει ότι αξιοσημείωτο ποσοστό διαπράττει αδίκημα στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει χρήματα για αγορά ναρκωτικών ή κάτω από την επήρεια ναρκωτικών.³⁴ Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA) έχει αναπτύξει ερωτηματολόγιο και προτείνει τη διεξαγωγή έρευνας ανά τακτά διαστήματα σε τυχαίο δείγμα κρατουμένων σε σωφρονιστικά καταστήματα με σκοπό την εκτίμηση της χρήσης ουσιών στον πληθυσμό αυτόν τόσο πριν όσο και στη διάρκεια του εγκλεισμού (European Questionnaire on Drug Use among Prisoners).³⁵ Η εφαρμογή του στην Ελλάδα θα παρείχε τα απαραίτητα δεδομένα για τον ορθολογικό σχεδιασμό παρεμβάσεων στις φυλακές.

Από την ανασκόπηση των μελετών προκύπτει ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ΧΕΝ αναφέρουν ιστορικό φυλάκισης. Επί πλέον, οι ΧΕΝ μειώνουν την ενέσιμη χρήση ναρκωτικών κατά τον εγκλεισμό τους σε σωφρονιστικά καταστήματα αλλά, μεταξύ αυτών που συνεχίζουν τη χρήση, ο επιπολασμός των επικίνδυνων πρακτικών, όπως η κοινή χρήση συρίγγων, είναι πολύ υψηλός (65–92%).^{17,21} Επίσης, ο επιπολασμός λοιμωδών νοσημάτων μεταξύ των κρατουμένων με ιστορικό ενέσιμης χρήσης είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο επιπολασμό στον πληθυσμό των ενέσιμων χρηστών που εισάγονται σε προγράμματα υποκατάστασης ή απεξάρτησης για τα ναρκωτικά.

Από την άλλη πλευρά, στις φυλακές παρέχεται μια κρίσιμη ευκαιρία: να προωθηθεί η πρόληψη και η θεραπεία, έτσι ώστε να βελτιωθεί η υγεία των κρατούμενων και να μειωθεί ο κίνδυνος μετάδοσης των νοσημάτων τόσο κατά τη διάρκεια παραμονής τους σε αυτές όσο και με την επιστροφή τους στην κοινότητα.^{1,8} Ο πληθυσμός των κρατούμενων περιλαμβάνεται στους ειδικούς πληθυσμούς που περιγράφονται στην παγκόσμια στρατηγική του ΠΟΥ στον τομέα της υγείας για την καταπολέμηση της ιογενούς ηπατίτιδας και της HIV λοίμωξης,^{31,32} καθώς και στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης της ηπατίτιδας C.³⁶ Ειδικά στην ηπατίτιδα C, έχει προταθεί η ιδέα της μικρο-εξάλειψης (microelimination), της εξάλειψης δηλαδή της ηπατίτιδας C πρώτα σε ειδικούς πληθυσμούς

στους οποίους περιλαμβάνονται και οι κρατούμενοι σε σωφρονιστικά καταστήματα.³⁷

Είναι σημαντικό λοιπόν να επικεντρωθούν οι προσπάθειες σε αυτόν τον πληθυσμό ώστε κατά τον εγκλεισμό του να επιτευχθεί αύξηση της διάγνωσης και της διασύνδεσης στη θεραπεία για τα λοιμώδη νοσήματα, διασύνδεση σε προγράμματα υποκατάστασης και απεξάρτησης για τα ναρκωτικά, καθώς και εκπαίδευση σε ασφαλείς πρακτικές ενέσιμης χρήσης. Τα συγκεκριμένα βήματα σε συνδυασμό με προγράμματα για την ομαλή μετάβαση κατά την αποφυλάκιση θα έχουν σημαντικό αντίκτυπο τόσο στην υγεία των ίδιων των ατόμων όσο και σε επίπεδο δημόσιας υγείας.

ABSTRACT

Drug use and infectious diseases in Greek prisons

M. ALEXANDROU,¹ S. BOUNTI,² S. ROUSSOS,³ V. SYPSA³

¹School of Medicine, National and Kapodistrian University of Athens, Athens, ²“Aghios Panteleimon” General Hospital of Nikaia, Piraeus, ³Department of Hygiene, Epidemiology and Medical Statistics, School of Medicine, National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2021, 38(3):321–328

Worldwide, incarcerated populations present a higher burden of infectious diseases compared with the general population, with people who inject drugs (PWID) being overrepresented in prison populations. In the period 2012–2013, a history of imprisonment was reported by 50.5% of male and 39.2% of female PWID in Athens, Greece. From data collected during the period 1994–2018 in Greek prisons, it is apparent that PWID tend to stop injecting drugs during their incarceration, but, among those who continue, the prevalence of sharing syringes is high (64.9–91.5%). The prevalence of hepatitis C (HCV) was found to be high (83.5%) among imprisoned PWID in the largest prison in Greece in 2017–2018. An outbreak of human immunovirus (HIV) among PWID in 2011–2013 in Athens resulted in an increase in the number of prisoners infected with HIV, but also tuberculosis. The high burden of infectious diseases, the large proportion of incarcerated PWID and the prevalence of high-risk injection behaviour in prisons make it necessary to introduce screening of prisoners for infectious diseases. Relevant data should be collected in a systematic way, in order to assess needs and apply targeted interventions for the prevention and treatment of infectious diseases in the prison setting.

Key words: Drug abuse, Hepatitis C, HIV infection, Prisons, Tuberculosis

Βιβλιογραφία

1. DOLAN K, WIRTZ AL, MOAZEN B, NDEFFO-MBAH M, GALVANI A, KINNER SA ET AL. Global burden of HIV, viral hepatitis, and tuberculosis in prisoners and detainees. *Lancet* 2016, 388:1089–1102
2. DIANATINASAB M, JOULAEI H, GHORBANI M, ZAREI N, REZAEIAN S, FARAROUEI M ET AL. Prevalence of tuberculosis in HIV-positive prisoners: A systematic review and meta-analysis. *AIDS Rev* 2018, 20:114–124
3. BAUSSANO I, WILLIAMS BG, NUNN P, BEGGIATO M, FEDELI U, SCANNO F. Tuberculosis incidence in prisons: A systematic review. *PLoS Med* 2010, 7:e1000381
4. KAMARULZAMAN A, REID SE, SCHWITTERS A, WIESSING L, EL-BASSEL N, DOLAN K ET AL. Prevention of transmission of HIV, hepatitis B virus, hepatitis C virus, and tuberculosis in prisoners. *Lancet* 2016, 388:1115–1126
5. MØLLER L, STÖVER H, JÜRGENS R, GATHERER A, NIKOGOSIAN H. Health in prisons: A WHO guide to the essentials in prison health. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2007. Available at: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/107829/E90174.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. DOLAN K, MOAZEN B, NOORI A, RAHIMZADEH S, FARZADFAR F, HARIGA F. People who inject drugs in prison: HIV prevalence, transmission and prevention. *Int J Drug Policy* 2015, 26(Suppl 1):S12–S15
7. FAZEL S, YOON IA, HAYES AJ. Substance use disorders in prisoners: An updated systematic review and meta-regression analysis in recently incarcerated men and women. *Addiction* 2017, 112:1725–1739
8. DEGENHARDT L, PEACOCK A, COLLEDGE S, LEUNG J, GREBELY J, VICKERMAN P ET AL. Global prevalence of injecting drug use and sociodemographic characteristics and prevalence of HIV, HBV, and HCV in people who inject drugs: A multistage systematic review. *Lancet Glob Health* 2017, 5:e1192–e1207
9. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Policy brief: Consolidated guidelines on HIV prevention, diagnosis, treatment and care for key populations, 2016 update. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. WHO, Geneva, 2017. Available at: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/258967>
10. LAZARUS JV, SAFREED-HARMON K, THURSZ MR, DILLON JF, ELSAYED MH, ELSHARKAWY AM ET AL. The micro-elimination approach to eliminating hepatitis C: Strategic and operational considerations. *Semin Liver Dis* 2018, 38:181–192
11. ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ. Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών και των οισπνευματωδών στην Ελλάδα: Ετήσια έκθεση 2018. ΕΚΤΕΠΝ, Αθήνα, 2019
12. ΕΘΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ. Επιδημιολογική επιτήρηση της HIV/AIDS λοίμωξης στην Ελλάδα: Δηλωθέντα στοιχεία έως 31.12.2018. Τεύχος 33. ΕΟΔΥ, Αθήνα, 2019
13. SYPSA V, PSICHOΓΙΟΥ Μ, PARASKEVIS D, ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ G, ΤΣΙΑΡΑ C, PARASKEVA D ET AL. Rapid decline in HIV incidence among persons who inject drugs during a fast-track combination prevention program after an HIV outbreak in Athens. *J Infect Dis* 2017, 215:1496–1505
14. HATZAKIS A, SYPSA V, PARASKEVIS D, ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ G, ΤΣΙΑΡΑ C, ΜΙΧΑ Κ ET AL. Design and baseline findings of a large-scale rapid response to an HIV outbreak in people who inject drugs in Athens, Greece: The ARISTOTLE programme. *Addiction* 2015, 110:1453–1467
15. SYPSA V, KALAMITSIS G, PARASKEVIS D, CHAIKALIS S, ANTONIOU G, FLOUNTZI E ET AL. A community-based peer-driven program to reach people who inject drugs, monitor risk behaviours and “test and treat” for infectious diseases in Athens, Greece: ARISTOTLE HCV-HIV. Lisbon Addictions, 3rd European Conference on Addictive Behaviours and Dependencies, Lisbon, 2019
16. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ. Στατιστικά στοιχεία κρατούμενων. Διαθέσιμο στο: <http://www.justice.gr/site/el/ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ/Στατιστικάστοιχείακρατούμενων.aspx>
17. ΚΟΥΛΙΕΡΑΚΙΣ G, GNARDELLIS C, AGRAFIOTIS D, POWER KG. HIV risk behaviour correlates among injecting drug users in Greek prisons. *Addiction* 2000, 95:1207–1216
18. ΦΟΤΙΑΔΟΥ Μ, LIVADITIS Μ, ΜΑΝΟΥ Ι, ΚΑΝΙΟΤΟΥ Ε, ΣΑΜΑΚΟΥΡΙ Μ, ΤΖΑΒΑΡΑΣ Ν ET AL. Self-reported substance misuse in Greek male prisoners. *Eur Addict Res* 2004, 10:56–60
19. ALEVIZOPOULOS G, IGOUΜΕΝΟΥ Α. Psychiatric disorders and criminal history in male prisoners in Greece. *Int J Law Psychiatry* 2016, 47:171–175
20. GEITONA Μ, ΜΙΛΙΟΝΙ ΣΟ. Health status and access to health services of female prisoners in Greece: A cross-sectional survey. *BMC Health Serv Res* 2016, 16:243
21. MALLIORI Μ, SYPSA V, PSICHOΓΙΟΥ Μ, ΤΟΥΛΟΥΜΙ G, ΣΚΟΥΤΕΛΙΣ Α, ΤΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν ET AL. A survey of bloodborne viruses and associated risk behaviours in Greek prisons. *Addiction* 1998, 93:243–251
22. ΔΡΑΓΑΣΑΚΗ Μ, ΚΑΛΑΜΙΤΣΗΣ Γ, ΡΟΥΣΣΟΣ Σ, ΧΑΪΚΑΛΗΣ Σ, ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Σ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ Δ ΚΑΙ ΣΥΝ. Συμπεριφορές υψηλού κινδύνου για τη μετάδοση λοιμωδών νοσημάτων σε κρατούμενους με ιστορικό ενδοφλέβιας χρήσης ναρκωτικών. 6η Πανελλήνια Συνάντηση «AIDS & Ηπατίτιδες», Αθήνα, 2018
23. SYPSA V, KALAMITSIS G, ΠΑΡΑΘΕΟΔΟΡΙΔΙΣ G, ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Σ, PSICHOΓΙΟΥ Μ, PARASKEVIS D ET AL. A pilot program of screening and linkage to care for hepatitis C in a Greek prison. 7th International Symposium on Hepatitis Care in Substance Users (INSHU), Lisbon, 2018
24. ΧΑΪΚΑΛΗΣ Σ, ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Σ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ Δ, ΚΑΛΑΜΙΤΣΗΣ Γ, ΨΥΧΟΓΙΟΥ Μ, ΡΟΥΣΣΟΣ Σ ΚΑΙ ΣΥΝ. Επιπολασμός ηπατίτιδας C σε κρατούμενους με ιστορικό ενδοφλέβιας χρήσης ναρκωτικών. 6η Πανελλήνια Συνάντηση «AIDS & Ηπατίτιδες», Αθήνα, 2018
25. ΤΟΥΡΚΟΧΡΙΣΤΟΥ Ε, BESKOS G, ΚΑΝΑΛΟΥΠΙΤΙΣ Σ, ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ D, ΚΑΡΑΙΒΑΖΟΓΛΟΥ Κ, ΖΙΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ Κ ET AL. Prevalence of anti-HCV antibodies and risk factors among prison inmates in Southwestern Greece. *Achaiki Iatriki* 2020, 39:23–28
26. PRAKSIS – PROGRAMMES OF DEVELOPMENT, SOCIAL SUPPORT AND MEDICAL COOPERATION. Improving prison conditions by strengthening the monitoring of HIV, HCV, TB and harm reduction. PRAKSIS, Athens, 2015. Available at: https://www.praksis.gr/assets/PrisonProjectReport_Greece.pdf
27. WORLD HEALTH ORGANIZATION REGIONAL OFFICE FOR EUROPE/ EUROPEAN CENTRE FOR DISEASE PREVENTION AND CONTROL. Tuberculosis surveillance and monitoring in Europe 2019–2017 data. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2019
28. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ, ΚΑΒΟΥΡΗ Α. Οροθετικοί κρατούμενοι και πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα. Κέντρο Ζωής, Αθήνα, 2016. Διαθέσιμο στο: https://www.kentrozois.gr/wp-content/uploads/2017/03/Μελέτη-Κέντρου-Ζωής_Οροθετικοί-Κρατούμενοι-Πρόσβαση-σε-Κοινωνικά-Δικαιώματα.pdf
29. ALLEN EJ, PALMATEER NE, HUTCHINSON SJ, CAMERON S, GOLDBERG DJ, TAYLOR A. Association between harm reduction intervention uptake and recent hepatitis C infection among people who inject drugs attending sites that provide sterile injecting equipment in Scotland. *Int J Drug Policy* 2012, 23:346–352
30. MERRALL EL, KARIMINIA A, BINSWANGER IA, HOBBS MS, FARRELL M, MARSDEN J ET AL. Meta-analysis of drug-related deaths soon after release from prison. *Addiction* 2010, 105:1545–1554
31. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Global health sector strategy on HIV, 2016–2021: Towards ending AIDS. WHO, Geneva, 2016. Available at: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/246178/WHO-HIV-2016.05-eng.pdf>
32. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Global health sector strategy on viral hepatitis 2016–2021: Towards ending viral hepatitis.

- WHO, Geneva, 2016. Available at: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/246177/1/WHO-HIV-2016.06-eng.pdf?ua=1>
33. LARNEY S, PEACOCK A, LEUNG J, COLLEDGE S, HICKMAN M, VICKERMAN P ET AL. Global, regional, and country-level coverage of interventions to prevent and manage HIV and hepatitis C among people who inject drugs: A systematic review. *Lancet Glob Health* 2017, 5:e1208–e1220
34. KIRWAN A, CURTIS M, DIETZE P, AITKEN C, WOODS E, WALKER S ET AL. The Prison and Transition Health (PATH) cohort study: Study protocol and baseline characteristics of a cohort of men with a history of injecting drug use leaving prison in Australia. *J Urban Health* 2019, 96:400–410
35. EUROPEAN MONITORING CENTRE FOR DRUGS AND DRUG ADDICTION. European questionnaire on drug use among people living in prison (EQDP). EMCDDA, Lisbon, 2017. Available at: https://www.emcdda.europa.eu/publications/technical-reports/european-questionnaire-drug-use-among-prisoners-eqdp_en
36. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ. Εθνικό σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση της ηπατίτιδας C. Αθήνα, 2017. Διαθέσιμο στο: <https://www.moh.gov.gr/articles/ministry/grafeio-typoy/press-releases/4865-ethniko-sxedio-drashs-gia-thn-antimetw-pish-ths-hpatitidas-c?fdl=12039>
37. LAZARUS JV, WIKTOR S, COLOMBO M, THURSZ M; EASL INTERNATIONAL LIVER FOUNDATION. Micro-elimination – a path to global elimination of hepatitis C. *J Hepatol* 2017, 67:665–666

Corresponding author:

V. Sypsa, Department of Hygiene, Epidemiology and Medical Statistics, 75 M. Asias street, 115 27 Athens, Greece
e-mail: vsipsa@med.uoa.gr

.....